

УДК 14:17.022:316.6/.7:321.01](44)«195»
DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2019-3-8>

Лосик Ореста Миколаївна
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
Львівського національного університету імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ВИМІРИ ФРАНЦУЗЬКОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

*Державний і публічний простір доби Постмодерну характеризується всебічною емансипацією та рухливістю смислів і цінностей. Це чинить вплив не лише на предмет рефлексій інтелектуалів, а й на них самих, уточнює змісти та обсяг відповідальності. Вони можуть або дистанціюватися від політичної влади, або ж репрезентувати її (в останньому випадку також продовжувати виконувати свої головні функції, а саме силою здорового глузду та інтелектуального сумління запобігати авторитаризму й тоталітаризму). Водночас і у середовищі інтелектуалів чимало таких, хто, користаючи не в останню чергу з політико-правової нестабільності й світоглядної дезорієнтації, прагне «перетворити власну ідеологію на імператив облаштування публічної сфери» (Р. Войтович). У такому разі діяльність інтелектуала перестає нести конструктивне евристичне навантаження і чинить руйнівний вплив на природу самого розуму як підстави цивілізованої життєдіяльності. Порушені дилеми й зумовлюють **актуальність** пропонованого дослідження, зокрема порівняно з українським контекстом.*

***Метою** пропонованої статті є розглянути соціально-політичні виміри французького інтелектуального середовища другої половини ХХ століття у призмі активної залученості його членів у публічно-громадянську та політичну діяльність. Поставлено завдання – проаналізувати вибрані історично-соціальні та світоглядно-культурні (насамперед, мовні і ментальні) особливості формування і функціонування інтелектуальної спільноти Франції, яку традиційно складають чимало практикуючих філософів та державних службовців найвищого рангу із філософською освітою.*

*Із загальнонаукових застосовано **методи**: аналізу, синтезу, системний та узагальнення. Із конкретних філософських методів використано діалектичний і герменевтичний підходи.*

*За їх допомогою досягнуто такі **результати**: розглянуто низку прикладів суспільної та політичної заангажованості французьких інтелектуалів, зокрема філософів, і підтверджено тезу про те, що французьке інтелектуальне середовище яскраво втілює модель тяглої публічної й державотворчої активності своїх представників. Обґрунтовано важливість і впливовість громадянської позиції інтелектуалів на французьку суспільну думку. Доведено, що змінність або сталість їх соціально-політичних орієнтирів, навіть у такій досвідченій демократії, як Французька Республіка, також підвладні ідеологічній чи суб'єктивній тенденційності. Водночас стверджено, що інтелектуальне сумління частини з них не завжди належить до тих пріоритетних чеснот, які уповноважують визначати межі влади за політичними, соціальними і моральними ознаками.*

***Ключові слова:** інтелектуал, влада, публічна політика, інтелектуальний простір, свобода.*

Вступ. Інтелектуальна спільнота кожної культурно, політично й економічно розвинутої країни зацікавлена скеровувати ідейну синергію своїх членів не лише в освітню чи дослідно-наукову, а й у публічну та державотворчу площини. Частина представників розумової праці (серед яких чимало філософів) трактують своє покликання бути «хранителями раціональності» (А. Єрмоленко) у значно ширших від робочого столу чи навчальної аудиторії масштабах. То ж рано чи пізно виникають взаємодії «інтелектуал – влада» та «інтелектуал – суспільство», функціональна дієвість яких покликана уповноважувати статус знання як визначального соціального капіталу.

Дискусійним залишається питання, чи інтелектуал завжди повинен підтримувати «нонконформістську модель діалогу із носіями політичної влади», перебуваючи в опозиції, чи радше

намагатися бути ключовою інстанцією влади (яку уособлює саме народ, а не держслужбовець), уповноважуючи державні рішення на компетентність і відповідність суспільній життєдіяльності [1, с. 7, 23–24]. Шкідливим «смысловим фантомом» український філософ С. Пролєєв називає стереотип, який «виносить інтелектуалів за межі влади, робить їх щодо неї чимось зовнішнім і необов'язковим» [1, с. 22]. Водночас, беручи участь в управлінні державою, частина інтелектуалів, свідомо або ні, потрапляє у пастки ідеологічних маніпуляцій, які делегітимують і владу, і їх самих. Це свідчить, що для виконання своєї суспільної місії інтелектуалам недостатньо бути лише розумними, їм ще й необхідно керуватися інтелектуальним сумлінням. З цього приводу вартою уваги є думка Є. Головахи, вченого і члена ініціативної групи українських інтелектуалів й громадських діячів «Перше грудня», про те, що така поведінка інтелектуалів – «не антивладна позиція, а провладна, оскільки можливість виявлення помилок влади фактично означає запобігання їм» [1, с. 11].

Інтелектуальне середовище Франції упродовж століть належало до провідних осередків в межах країни і поза нею, які ініціювали й супроводжували різноманітні процеси світоглядної модернізації. Його базове осердя складають французькі філософи – типові інтелектуали, котрі активно осмислюють та намагаються втілити чимало емансипаційних концептів стосовно соціального, культурного, морально-етичного, політичного буття індивідів, суспільств, націй. «Неправда, що інтелектуали як такі налаштовані вороже до всіх суспільств», – стверджував один з їх чільних представників у другій половині ХХ століття Р. Арон [2, с. 177]. Сама сутність інтелектуального покликання сприяє революційному натхненню наближати зміни і нерідко власними вчинками засвідчувати важливість філософських змістів свободи, вибору, відповідальності для кожного громадянина.

Багатий досвід публічної й політичної діяльності сучасних французьких інтелектуалів-філософів зафіксований у низці монографічних публікацій, статей, спогадів їх безпосередніх представників (Ж.-П. Сартр, Р. Арон, П. Рікер, Р. Дебре, О. Монжен, А. де Бенуа та ін.). Частина з них впродовж останніх років нав'язала активні наукові контакти з українською науковою спільнотою, під час зустрічей обговорюючи незмінно гострі як для Франції, так і для України проблеми незалежності та відповідальності інтелектуалів, зв'язку ідеологічних та морально-етичних пріоритетів, способів співпраці з владою задля суспільного блага тощо.

Мета та завдання. Метою пропонованої статті є – розглянути соціально-політичні орієнтири французького інтелектуального середовища другої половини ХХ століття у призмі активної залученості його членів у публічно-громадянську та політичну діяльність. Поставлено завдання – проаналізувати вибрані історично-соціальні та світоглядно-культурні (насамперед мовні і ментальні) особливості формування і функціонування інтелектуальної спільноти Франції, яку традиційно складають чимало практикуючих філософів та державних службовців найвищого рангу із філософською освітою.

Методи дослідження. Із загальнонаукових застосовано методи аналізу (виокремлено етапи формування інтелектуального середовища) та синтезу (прослідковано спільні характеристики, притаманні його функціонуванню), також системний метод (проаналізовано взаємозв'язки інтелектуалів із владними структурами та громадськістю) та метод узагальнення (на основі конкретних виборів і мотивацій окремих інтелектуалів виділено типологічні особливості їх публічної й політичної активності). Із конкретних філософських методів використано діалектичний (розгляд інтелектуального простору як середовища незмінної взаємодії протилежних переконань) і герменевтичний (з'ясування ролі французької інтелектуальної спільноти в контексті культурного і політичного життя країни) підходи.

Результати. Мовлячи про інтелектуальний дискурс у Франції, маємо на увазі дії усіх фахівців, які висловлюються на теми актуальних для Франції проблематик, формують і/або впливають на контексти не лише наукових епістем, живлять свіжими ідеями громадянське самоусвідомлення. До них належать представники панівної етнічної більшості та різні меншини, насамперед мусульманська та єврейська. Також слід згадати дослідників з інших країн, передовсім Німеччини, Сполучених Штатів Америки та Польщі, які добровільно чи волею

обставин пов'язали свої біографії з цією державою. Осередками інтелектуального гартування донедавна традиційно вважалися французькі освітні інституції.

Більшість помітних французьких науковців, особливо у ділянках соціальних і суспільних наук, доброю волею долучаються до завзятого обговорення значущих питань. Нарівні з митцями, урядовцями, експертами вони становлять групу «нефізичних працівників» (Р. Арон). Їхня мета полягає в утримуванні, переказі та поширенні базових принципів, які «легітимують» життя громадян у державі. Їй досі не вдалося знайти способу, який би відмежовував вченого від повсякденності, зв'язків (усвідомлюваних чи неусвідомлюваних) із певним класом, системою вірувань, соціальним становищем або від звичайної суспільної активності. Прихильність інтелектуально-філософських провідників до тих чи тих концептів свободи несе в собі і символічний, і очевидний аспекти заполітизованості представників навіть найбільш метафізичних течій, як-от феноменології чи екзистенціальної антропології, не кажучи вже про політичну та соціальну філософію.

Як явище в історії ідей така філософсько-інтелектуальна практика, зокрема у Франції, не є «винаходом сучасної цивілізації» (Р. Арон). Вона поставала паралельно з розвитком інших ідейних опор західної культури, була причетною до творення та підтримування суспільних зв'язків, які об'єднували нормативно-уповноважувальними правилами. Не тільки у Франції, а й в інших європейських країнах панівні ідеології та доктрини (націоналізм, комунізм, фашизм, лібералізм, демократія) «мали й далі мають своїх співців і своїх мислителів» [2, с. 177].

Нарівні з цим в інтелектуальному середовищі зароджувалися елементи опору чинному порядку (чи то науковому, чи то соціальному). Часто вони гуртувалися в революційні дискурси та знаходили більш або менш помітну підтримку в університетському середовищі і поза ним. Щобільше, безперервно аж до 30-х років ХХ ст. (а після цього – з невеликими перервами) саме Париж зберігав статус столиці європейської модернізації. Низка національних університетів (також переважно паризьких) зосереджувала навколо себе концептуальну «гущу» актуальних ідей, а не лише опрацьовувала їх похідні відголоси.

Непересічна енергійність інтелектуальних полемік у національному масштабі увиразнює одну з критичних не тільки для французької, але й для цілої континентальної когорти інтелектуалів дилем: ідейно-політичну належність і міру виправданості проголошуваних та обстоюваних ними позицій щодо шляхів досягнення свобод і пов'язаних із ними цінностей.

В англосаксонських країнах, де перемогла реформація, зокрема у Великобританії, громадянський простір сформувався швидше. Він узгоджено поєднував реформи політичних, релігійних, суспільних, економічних і культурних сфер та не виховував почуття ані ворожості, ані нижчості «людей інтересів» чи політиків до кола місцевих інтелектуалів. Там, де реформація зазнала поразки, та католицизм на тривалий час посів панівні позиції у світогляді, континентальні – французькі, італійські, іспанські – інтелектуали були роз'єднаною спільнотою, по-різному уявляючи свою «світськість». До того ж політичне тло у Франції продовжувало «діалог між традицією і революцією». Це допомагало, аби «інтелектуали виробили звичку своєї постійної опозиції», хоч і не завадило цілком викривити, на думку Р. Арона, зв'язок між демократичною настановою і власне свободою [2, с. 183].

Соціальний філософ і медіаексперт Р. Дебре в густо насиченій фактами книжці про взаємозв'язки французького наукового «мікроклімату» і суспільних та владних «макромутацій» виокремлює три історичні доби [3, с. 58]. Тривалість перших двох налічує приблизно по півстоліття, остання ж, що постала на приготованому попередницями ґрунті, розпочалася після 1968 р. та триває й досі.

Упродовж «університетського» циклу (1880–1930) відбулися незворотні зміни в досі академічному «контурі» освітнього середовища. Його корпоративно-елітарна ієрархія збереглася, однак була змушена зважати на обставину, що підважила статус знання. Вона полягала у «раптовому збільшенні» кількості викладачів і, відповідно, «засиллі» студентів, «роїнні» вишів (що, замість назв, щораз частіше стали застосовувати нумерацію), переважанні дидактичної «повторюваної праці» над науково-дослідницькою тощо. У наслідку, «Сорбонна поступилась

своїм авторитетом» новому впливовому осередку, що поєднував емансипаційні запити вже постмодерної сучасності [3, с. 83]. Ним став видавничий дім, а актуальним «центром тяжіння» – видавець. Тож під час другого, «видавничого» циклу (1920–1960) змінилися «не лише стиль, епоха або діалект». Надійшов, витісняючи інші, черговий «режим виробництва символічного».

Третій, «медійний», цикл змусив інтелектуалів до ще більшої публічності, що не могло не позначитися на їхніх соціально-філософських переконаннях, громадянських позиціях та етичних виборах. Відбулося «приручення» (Ж. Делез) представників науки мас-медіальною сферою, яка водночас пришвидшила «декаданс» професійної журналістики.

Сучасний медіакратичний дискурс не відсилає до справжніх джерел подій, натомість самостійно їх створює. Дедалі менше потребує зовнішніх аналітичних незалежних оцінок, позаяк світоглядні пріоритети визначені його власною самодостатністю (за Ж. Бодріаром, йдеться про симулякри четвертого порядку [4, с. 50]). Для інтелектуала телевізійна студія стає відповідником святилища, аудиторії, сцени, редакційної колонки, адже забезпечує простір «з найкращою акустикою» – визнанням, винагородженням і впливовістю. Дістатися туди зможе не кожен, потрапляння тотожне повному успішному самоздійсненню, а перебування означає контроль та співучасть у монополії впливів на культурну звичаєвість.

Навзаєм, за маркетинговою логікою, від «голови, що дошукується влади», панівне становище вимагає ідеологічно пристосувальницького еkleктизму, зокрема «дозволяє лише таку політичну заангажованість, яка б дотримувалась усіх форм аполітичності» [3, с. 104]. Дедалі більша інформатизація дійсності парадоксально зменшує імовірність точного й правдивого, адже робить «недоступно високими тарифи на істину» [3, с. 287].

Політична роль інтелектуала у французькому суспільстві не оцінюється однозначно. Адже така діяльність тісно пов'язана з політичними тенденціями, державними інтересами та специфічними культурними реаліями. Вона не тільки побільшує силу переконань, але й ставить того, хто їх виголошує, перед вибором і відповідальністю за свої заклики.

Принципову методологічну важливість має початкова «стартова точка», яка уможливорює те, що впливає з подальшої діяльності. Одні вважають, що вона визначається тими ж засадами, що характерні й для не-інтелектуалів: «та сама суміш напівзнань, традиційних передсудів, уподобань більше естетичних, аніж розважливих, виказує себе й у думках професорів чи письменників, і в громадській думці торговців чи промисловців» [2, с. 180]. Згідно з таким поглядом інтелектуальна форма тотожності (або ідентичність інтелектуала) вирізняється малою прозорливістю, якщо порівнювати з представниками інших суспільних сфер. Вона зберігає адекватний психологічний зв'язок із життєвими обставинами, що передували становленню особи як інтелектуала. Найбільшою «вразливістю» вирізняються французькі учасники інтелектуального життя, «так само нездатні, як і інші люди, уникнути чарів злободенності» [2, с. 183]. Так, Р. Арон наводить приклад: французькі інтелектуали, а особливо ті, які гучно декларували свою «лівизну», з таким самим запізненням, що й пересічні громадяни, на початку 1970-х «відкрили» для себе «жахіття ГУЛАГу» (А. де Бенуа) та правду про реальний тоталітаризм більшовизму.

Настрої французьких професорів і студентів у середині ХХ ст., як переконує Р. Арон, великою мірою залежали від консерватизму «економічної ситуації». Правила ліберальної економіки саме на французькому ґрунті (цілком протилежно до англійського) спричинили зростання безробіття серед «людей науки», «параліч» положень про соціальну допомогу, сповільнили зміну поколінь у наукових парадигмах. Згаданим світоглядним честолюбством та широкими можливостями проявляти його публічно, французькі інтелектуали обурювалися (на їхню думку, цілком справедливо) на «кривди, убогство, утиск» інших. Подібно поводитися дипломовані інтелектуали після кризи в німецькій вищій освіті у часи «великої депресії» або ж туніські й марокканські випускники французьких університетів після закінчення колоніальної політики.

Інші філософські авторитети, передовсім П. Рікер, розглядають завдання інтелектуалів саме як «політичних вихователів». Вони зараховують до «цієї надзвичайно широкої категорії всіх,

хто через своє думання та висловлення відчуває себе відповідальним за перетворення, еволюцію, революцію їхньої країни» [5, с. 253]. Додатково, у повоєнній французькій філософії дедалі сильніше віддзеркалюється характерна риса національного характеру: насамперед «судити, ніж розглядати», віддаючи перевагу «моралізаторському оцінюванню», а не «конкретному аналізу» [3, с. 115]. На думку сучасника минулого століття, дієвість «політичного вихователя» залежить і від цивілізаційного рівня суспільства, в якому він перебуває, і від завдань, визначених ним для виконання. До них належать: «боротьба за економічну демократію; пропонування проекту, який би задовольняв і спільності людей, і окрему особу; новітнє тлумачення традиційного минулого перед зростанням суспільства споживання» [5, с. 268].

Серед нових досліджень, присвячених французькому інтелектуальному дискурсу від кінця 70-х років ХХ ст., – думки відомого соціального філософа й редактора часопису “Esprit” О. Монжена [6]. У них він передбачає виправданість заміни інтелектуала «учорашнього дня» осучасненим типом публічного мислителя, називаючи його «демократичним». Такому науковцю притаманна настанова на поступовий, але неухильний відхід – «попри ліниву звичку, попри брак часу чи ностальгію» за участю у політичному житті – від стереотипних і знеславлених ідеологічних ідеалів з їх невідмінним «романтичним культом» у бік іншої моделі «інтелектуального втручання». Аналітик наголошує, що сучасний діяч-гравець мав би відновити порушену постмодерними симуляціями «вписаність» інтелектуала в перебіг культурного життя. «Подвійна поляризація» універсального й особливого, притаманна французькому світобаченню, повинна зберігатися, але не у формі поширених догматичних шаблонів. Оперта на демократичну сучасність, вона передбачає їх стало критичне повторне опрацювання під різними кутами задля спроб повернення («відвоювання») колишнього статусу «досвіду» («праксисту») в інтерпретації теперішнього. Тоді філософ – цілком можливо, й послідовник постмодернізму – уособлюватиме «голос, що здіймається проти різних форм викривлення історії та придушення теперішнього» [6, с. 11].

Отже, інтелектуали і політика у Франції – дві сфери діяльності, які в часи чи то імперського минулого, чи то парламентсько-конституційної республіки залишаються виразно взаємопов’язаними. Обидві ґрунтуються на двох опорах. Перша вимагає від вченого громадянської «чистоти», певним чином ототожнюючи його публічні дискурси з «правдами», що вважаються історично й політично «правильними». Її наявність в історії різних політичних режимів традиційно вважалася у Франції гідною пошанування чеснотою. Друга пояснюється неповторною специфікою романської мови. Такі лінгвосеміотичні контексти формують унікальний «французький» дискурс, відмінний від багатьох інших, що його оточують, зокрема німецького [7].

Образ французького інтелектуала є частиною європейськоамериканського (західного) уявлення про осіб, які виступають «лікарями суспільних інституцій». Водночас йому притаманні оригінальні риси, увагу на які звертає чимало активних учасників наукової світової спільноти. «Французький сенс» (Р. Арон) ідеологічних конфліктів, насамперед в інтелектуальному дискурсі свободи, є унікальною рисою у світовій політично-філософській традиції зв’язків між можновладцями та «людьми університету». Передусім до її складових частин належать: надмірний критицизм стосовно життєвих і громадянських вимірів своєї Батьківщини (як ніде охочіше висловлюються суворі судження про рідну країну) та вже згадане незрівнянне багатство дискурсивного мовлення, пов’язаного з метафоричністю, алегоричністю, епітетами та іншими семантичними особливостями французької мови. Так, Р. Арон не раз згадує про роль уявлень, які переважають у французькій політичній філософії. Важить не так правдивий обрис сучасної чи минулої Франції, а насамперед її «ідея», «образ». Як приклад вчений наводить тему докторської дисертації, захищеної у Сорбонні та присвяченої «не американській республіці кінця минулого століття, але образів цієї республіки у французькій думці» [8; с. 19].

Науковці та філософи різних світоглядно-ідеологічних переконань сходяться в одному: історію інтелектуальної спільноти у межах «франко-французької полеміки» (О. Монжен) упродовж вже понад двох століть вирізняє «потяг до ідейних дискусій (навіть чи особливо без практичного значення)» (Р. Арон). Вона внутрішньо неоднорідна, хоч на погляд ззовні, «безперервна

та гомогенна» (Р. Дебре). Численні амбітні (тобто спрагли «дістатися інституційного місця прийняття рішень», за Р. Дебре) та небайдужі до влади й публічного успіху «професіонали розумової праці» плекають «боротьбу думок» (Р. Арон) навіть задля неї самої. У сучасних умовах вона винахідливо продовжує модерно-просвітницьку традицію «салонів, над якими панують жінки й балакуни», певною (або й повною) мірою перетворюючись як не на «партію», то на «корпорацію» охочих визнання й повноважень протестувальників.

До «французькості» інтелектуальної постави докладають свій «заохочувальний» внесок і давні традиції публічної риторики (на університетських кафедрах або вуличних барикадах). Безперечно, враховуються й прагматично-оптимістичні прагнення набути і якомога довше утримати інтелектуальну непересічність, що підкріплюється економічною вигодою. Ця остання риса, як і попередні, «вимагає всюдихідної гімнастики (зі схоластичною генеалогією)», дає нагоду мовцеві виокремитися серед інших йому подібних та всебічно засвідчувати переможне «вправління у символічному насильстві» над тимчасово менш авторитетними, але такими ж «егоцентричними» конкурентами [3, с. 115, 160]. Супроти німецьких та американських колег багато французьких інтелектуалів вирізняється особливою схильністю до «боротьби» за всі можливі емансипації, аби не залишитися непоміченими.

Критичність французького духу проявляється в наукових і загальноосвітніх сферах. Суперечки між французькими інтелектуалами (до них належать учені-філософи, громадські діячі, політики, митці та журналісти) мають яскраво персоналізований характер: непогодженість у поглядах, що майже тотожна з особистою неприязню [9].

«Клімат» дискусій великою мірою визначається характерними для французької ментальності рисами – інтелектуали у прямому і переносному розумінні «скачуть собі до горла». Р. Арон влучно зауважив: «Якби світ назовні був таким розсудливим, як Англія, дебатування завмерло б з нудьги. На щастя, американські сенатори, французькі інтелектуали та радянські комісари постачають невичерпні тематики для дискусій» [10, s. 269].

До яскравих прикладів інтелектуальної полеміки між французькими філософами, яка тривала кілька десятиліть, аж до смерті одного з них, належать прямі та опосередковані (через інтерв'ю та численні праці й есеїстику) протистояння між Р. Ароном та Ж.-П. Сартром.

Обидва відомі автори одночасно здобували ступінь кандидата (*agrégation*) з філософії у славній Вищій нормальній школі (*École Normale Supérieure*), що міститься на не менш історичній (в аспекті подій 1968 р.) вулиці Ульм. У студентські часи вони навіть близько приятелювали, однак ідеологічні незгоди змусили обох, передовсім Р. Арона, добровільно зректися дружби. Інтелектуальна вага Р. Арона залишається однією з моральних і громадянських опор для повоєнних і сучасних поколінь далеко поза Францією, чого не скажеш про його опонента, схильного до нетолерантних і фанатичних настроїв.

Саме Ж.-П. Сартру неписано присвячувалася розвідка Р. Арона «Опій інтелектуалів» (1954). У ній дошкульно та блискуче розвінчано чимало мітів «лівіці», що охоплювали філософські та життєві принципи «паризької інтелігенції». Водночас Р. Арон визнавав за Ж.-П. Сартром видатні творчі таланти, вважаючи себе радше критиком, а не правдивим філософом. Ж.-П. Сартр натомість беззастережно прирівнював творчість Р. Арона до так званих *salauds* – лайдаків, які замість будувати «реальний соціалізм» та «вищі цілі» паразитують на праці робітничого класу. Ці особи представляють дві відмінні інтелектуальні поведінки у французькій історії ідей: одна готова розуміти протилежну точку зору, навіть визнавати її часткову обґрунтованість і право на критичне оцінювання; друга, навпаки, різка, зі схильністю до невиваженого моралізаторства та публіцистичного й риторичного «вуаеризму», з великою кількістю «наскільки блискучих, настільки й хитких мисленневих конструкцій» [8, s. 9].

Висновки. Впродовж другої половини ХХ століття французьке інтелектуальне середовище перебуває в постійному русі оновлення та нуртування найсучасніших проблематик. Серед його членів – блискуча плеяда мислителів і митців, культурних і громадських діячів, політиків і дипломатів, для яких диспут, полеміка, бесіда перетворилися на невіддільний атрибут громадянського життя, а свобода – на беззаперечний «фетиш».

В інтелектуальному «пейзажі» Франції ідейні переконання відомих публічних осіб чи «політичних вихователів» відіграють визначальну роль. Їх носії відповідають за: а) зародження, впровадження та функціонування світоглядних пріоритетів у суспільно-громадянському просторі; б) формування соціально-політичних і морально-етичних орієнтирів французької спільноти; в) утвердження основних форм приватної та колективної ідентичностей. Тобто «люди пера» асоціюються також і з тими, хто нарівні з політиками та чиновниками виступає гарантом громадянських цінностей.

У Франції не припиняється інтелектуальна боротьба поміж прихильниками ворожих і взаємозаперечних ідеологем, байдуже, яка з них публічно переважає, а яка перебуває на так званій парадигмальній периферії (за Т. Куном). Доктринальні суперечки формуються навколо тез про «стару» («католицьку», «традиційно консервативну», «національно однорідну») та «нову» («вільномислячу», «інтернаціональну», «соціалістичну») Францію. На відміну від британських інтелектуалів, серед французьких можна спостерегти старанне «затирання різниць» поміж дискурсом «клерків» і власне фахівців. Це закономірно впливає на перебіг уявлень про свободу і у французькому медіально-громадянському просторі, і в континентальній соціальній і політичній філософіях. Порівняно з іншими європейськими країнами, насамперед Німеччиною та Великобританією, основою для «людей ідеї чи науки» у Франції став найбільш суперечливий вид критики – ідеологічний, причому з виразними «лівими» симпатіями.

Сучасні французькі інтелектуали (якщо йдеться про тих, хто викладає в університетах), як і раніше, мають можливість впливу на студентську аудиторію, з якої закономірно виходять нові представники політичної, наукової та творчої еліти. Через освітню та громадянсько-публічну сфери професори можуть і надалі ставати рушіями (чи маріонетками) інноваційних змін у панівному ладі або ж виразниками цілком конкретних ідеологічних тез.

Ознайомлення з подібними досвідами дозволить, на нашу думку, глибше вивчити ідейно-світоглядні мотивації та національну специфіку й сучасного українського інтелектуального середовища, яке нарівні з політиками долучається до створення нових концептів соціально-культурної життєдіяльності та прагне знайти відгук у суспільних очікуваннях.

Список використаних джерел

1. Войтович Р., Білий О. Інтелектуали і влада: альтернативи досвіду. *Філософська думка*. Київ, 2018. № 3. С. 6–36.
2. Арон Р. Опій інтелектуалів : монографія / Р. Арон; пер. з франц. Київ : Юніверс, 2006. 272 с.
3. Дебре Р. Інтелектуальна влада у Франції : монографія / Р. Дебре; пер. з франц. Київ : Дух і Літера, 2008. 308 с.
4. Бодріяр Ж. Символічний обмін і смерть : монографія / Ж. Бодріяр; пер. з франц. Львів : Кальварія, 2004. 373 с.
5. Рікер П. Завдання політичного вихователя. *Навколо політики* : монографія / П. Рікер; пер. з франц. Київ, 1995. С. 253–268.
6. Монжен О. Виклики скептицизму. Зміни інтелектуального пейзажу Франції : монографія / О. Монжен; пер. з франц. Київ : Дух і Літера, 2011. 360 с.
7. Лосик О. «Французька» закоріненість постмодернізму. *Феномен свободи і французький постмодернізм* : монографія / О. Лосик. Львів, 2016. С. 266–269.
8. Aron R. Esej o wolnościach : monografia / R. Aron; przekł. z fr. Warszawa : Fundacja Aletheia, 1997. 204 s.
9. Дебре Р. Технологія впливу: «амбіції». *Дух і Літера*. Київ, 2007. № 17–18. С. 335–353.
10. Aron R. Opium intelektualistów : monografia / R. Aron; przekł. z fr. Warszawa : Wydawnictwo Literackie «MUZA SA», 2000. 360 s.

References

1. Vojtovych R., Bilyj O. (2018). Intelektualy i vlada: al'ternatyvy dosvidu [Intellectuals and power: alternatives to experience]. *Filosof's'ka dumka*, 3, 6–36 [in Ukrainian].
2. Aron R. (2006). Opij intelektualiv [The opium of the intellectuals]. Kyiv: Yunivers [in Ukrainian].
3. Debray R. (2008). Intelektual'na vlada u Frantsii [Intellectual power in France]. Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].

4. Baudrillard J. (2004). Symvolichnyj obmin i smert' [Symbolic exchange and death]. L'viv: Kal'variia [in Ukrainian].
5. Ricœur P. (1995). Zavdannia politychnoho vykhovatelya [The task of the political educator]. In *Navkolo polityky [Around politics]* (pp. 253–268). Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].
6. Mongin O. (2011). Vyklyky skeptyzmu. Zminy intelektual'noho pejzazhu Frantsii [Challenges of skepticism. Changes in the intellectual landscape of France]. Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].
7. Losyk O. (2016). «Frantsuz'ka» zakorinenist' postmodernizmu [The «French» rootedness of postmodernism]. In *The Phenomenon of Freedom and French Postmodernism* (pp. 266–269). L'viv: Doslidno-vydavnychyj tsentr Naukovoho tovarystva im. Shevchenka [in Ukrainian].
8. Aron R. (1997). Esej o wolnościach. Warszawa: Fundacja Aletheia [in Polish].
9. Debray R. (2007). Tekhnolohiia vplyvu: «ambitsii» [Technology of influence: «ambitions»]. *Dukh i Litera*. Kyiv, 17–18, 335–353 [in Ukrainian].
10. Aron R. (2000). Opium intelektualistów. Warszawa: Wydawnictwo Literackie «MUZA SA» [in Polish].

Losyk Oresta Mykolaivna

Candidate of Philosophy,

Associate Professor of the Department of Philosophy

Ivan Franko National University of Lviv

1, Universytetska str., Lviv, Ukraine

SOCIO-POLITICAL DIMENSIONS OF THE FRENCH INTELLECTUAL ENVIRONMENT IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY

The state and public space of the postmodern epoch is characterized by comprehensive emancipation and variability of meanings and values. This influences not only the subject of reflections of intellectuals, but also themselves, clarifies the content and scope of responsibility. They can either distance themselves from the political power or represent it (in the latter case they can also continue to perform their main functions, namely: to deflect authoritarianism and totalitarianism by means of their common sense and intellectual conscience). At the same time, there are many intellectuals who, not least, take the opportunity of political and legal instability, as well as worldview disorientation, trying to «transform their own ideology into an imperative of public sphere arrangement» (R. Vojtovych). In this case, the activity of an intellectual ceases to carry a constructive heuristic loading and has a devastating effect on the nature of the mind itself as the basis of civilized life sustenance. Problems that have been raised herein constitute the topicality of the research in question, especially in comparison with the Ukrainian context.

The purpose of the present article is to consider the socio-political dimensions of the French intellectual environment in the second half of the 20th century in the light of the active involvement of its members in public-civic and political activity. The task is set to analyze the selected historical-social and ideological-cultural (particularly linguistic and mental) peculiarities of the formation and functioning of the intellectual community in France, which traditionally consists of many practicing philosophers and civil servants of the highest rank, who acquired philosophical education.

The general scientific methods that have been applied in the research are the following: analysis, synthesis, systemic method and method of generalization. The specific philosophical methods used herein include dialectical and hermeneutical approaches.

They have been used so as to scrutinize a number of samples of social and political involvement of French intellectuals, in particular philosophers, as well as to confirm the statement that the French intellectual environment clearly embodies the model of dense public and state-forming activity of its representatives. The results of the research have shown that intellectuals' civic position is of great importance and it also influences the French public opinion. It has been proved that either variability or stability of their socio-political dimensions, even in such experienced democracy as the French Republic, is also subject to ideological or subjective tendency. At the same time, it is argued that the intellectual conscience of some of them does not always belong to those priority virtues that empower to determine the limits of power on political, social and moral grounds.

Key words: intellectual, power, public policy, intellectual space, freedom.